

La importància del joc infantil en el desenvolupament humà

Maite Garaigordobil Landazabal

El joc és una necessitat vital. Les criatures necessiten acció, manipular objectes i interactuar amb altres persones, i això és precisament el que fan mentre juguen.

El joc és una necessitat vital i un motor del desenvolupament humà

El joc és una peça clau en el desenvolupament integral de l'infant, ja que estableix connexions sistemàtiques amb el que no és joc, és a dir, amb el desenvolupament de l'ésser humà en altres aspectes com ara la creativitat, la resolució de problemes, l'aprenentatge de papers socials... L'activitat lúdica no és únicament una possibilitat d'autoexpressió per a les nenes i els nens, sinó també d'autodescobriment, d'exploració i d'experimentació amb sensacions, moviments, relacions, a través dels quals arriben a conèixer-se a si mateixos i a formar-se conceptes sobre el món.

Els treballs que han analitzat les contribucions del joc en el desenvolupament de la mainada permeten concloure que aquesta activitat infantil per excel·lència és quelcom vital i indispensable per al desenvolupament humà. El joc primerenc i variat contribueix d'una manera molt positiva a millorar tots els aspectes del creixement. Estructuralment, l'activitat lúdica està estretament vinculada a les quatre dimensions bàsiques del desenvolupament infantil: psicomotriu, intel·lectual, social i afectivoemocional.

El joc desenvolupa el cos i els sentits

Des del punt de vista del creixement psicomotor, el joc potencia el desenvolupament del cos i dels sentits. La força, el control muscular, l'equilibri, la percepció i la confiança en l'ús del cos se serveixen de les activitats lúdiques per desenvolupar-se. Els jocs de moviment que les nenes i els nens realitzen al llarg de la infància (amb el seu cos, amb objectes i amb els companys i companyes) fomenten el desenvolupament de les funcions psicomotrius, és a dir, de la coordinació motriu i l'estructuració perceptiva. En aquests jocs, les criatures:

- Descobreixen sensacions noves.
- Coordinen els moviments del seu cos, els quals esdevenen progressivament més precisos i eficaços (coordinació dinàmica global, equilibri...).
- Desenvolupen la seva capacitat perceptiva (percepció oculoespacial, auditiva, ritmicotemporal...).
- Estructuren la representació mental de l'esquema del seu cos.
- Exploren les seves possibilitats sensorials i motrius, d'aquesta manera les amplien.
- Es descobreixen a si mateixes en l'origen de les modificacions materials que provoquen quan modelen, construeixen...

- Van conquerint el seu físic i el món exterior.

El joc estimula les capacitats del pensament i la creativitat

Des del punt de vista del desenvolupament intel·lectual, jugar, les criatures aprenen, perquè viuen experiències noves, perquè és una oportunitat de tenir encerts i de cometre errors, d'aplicar els seus coneixements, de solucionar problemes. El joc crea i desenvolupa estructures de pensament, origina i fa créixer la creativitat infantil, és un instrument d'investigació cognoscitiva de l'entorn. Els estudis que han analitzat les connexions entre l'activitat lúdica i el desenvolupament intel·lectual, permeten arribar a diverses conclusions (vegeu el quadre 1).

Els treballs que han avaluat els efectes dels programes de joc aplicats de manera sistemàtica han confirmat que les criatures que han viscut aquestes experiències han vist incrementada la seva intel·ligència, concretament, han millorat pel que fa al quocient intel·lectual, la capacitat de presa de perspectiva, les aptituds de maduresa per a l'aprenentatge, la creativitat (verbal, gràfica, motriu...), el llenguatge (aptituds lingüístiques, diàleg creatiu, capacitat d'explicar històries...) i les matemàtiques (soltesa en el càlcul, aptitud numèrica...).

El joc afavoreix la comunicació i la socialització

Des del punt de vista de la sociabilitat, mitjançant el joc, la nena o el nen entra en contacte amb els seus iguals, i això l'ajuda a

Quadre 1

CONNEXIONS ENTRE EL JOC I EL DESENVOLUPAMENT INTEL·LECTUAL

- El joc és un instrument que desenvolupa les possibilitats del pensament. Primerament, estimula el pensament motriu; després, el pensament simbòlic representatiu, i, més tard, el pensament reflexiu, la capacitat de raonar.
- El joc és una font d'aprenentatge que crea zones de desenvolupament potencial.
- El joc és un estímul per a l'atenció i la memòria, que s'amplien al doble.
- El joc fomenta el descentrament cognitiu, perquè, quan juguen, els infants van i vénen del seu paper real al rol, i a més han de coordinar punts de vista distints per organitzar la seva activitat lúdica.
- El joc origina i desenvolupa la imaginació, la creativitat. Constitueix sempre una activitat creadora, un treball de construcció i de creació, perquè fins i tot quan els infants juguen a imitar la realitat, la construeixen internament. És un banc de proves on experimenten diverses maneres de combinar el llenguatge, el pensament i la fantasia.
- El joc estimula la discriminació entre fantasia i realitat. Quan juguen, les nenes i els nens realitzen simbòlicament accions que tenen conseqüències distintes de les que tindrien en la vida real, i això és un contrast entre el que ells imaginen i el que succeeix de veritat.
- El joc potencia el desenvolupament del llenguatge. D'una banda, hi ha els jocs lingüístics (des de les vocalitzacions del bebè fins als embarbussaments, les cançons...). D'altra banda, hi ha el fet que, per jugar, la criatura necessita expressar-se i comprendre, anomenar objectes..., la qual cosa li obre un enorme camp d'expansió lingüística, sense desestimar el fet que els personatges impliquen estils de comportament verbal, la qual cosa comporta un aprenentatge.
- La ficció del joc és una via de desenvolupament del pensament abstracte. Els jocs simbòlics comencen i desenvolupen la capacitat d'abstracte, que és a la base de les pures combinacions intel·lectuals. En el joc simbòlic es produeix per primera vegada una divergència entre el que és semàntic (cavall) i el que és visual (bastó) i per primera vegada s'inicia una acció que es deriva del pensament (cavalcar) i no pas de l'objecte (picar). I aquesta situació fictícia esdevé un prototipus per arribar a la cognició abstracta.

Quadre 2

CONNEXIONS ENTRE EL JOC I EL DESENVOLUPAMENT SOCIAL

Els *jocs de representació* (simbòlics, de rol, dramàtics, de ficció):

- Estimulen la comunicació i la interacció amb els iguals.
- Amplien el coneixement del món social de la persona adulta i preparen l'infant per al món laboral.
- Fomenten la cooperació i la prosocialitat de manera espontània.
- Promouen el desenvolupament moral, ja que són escola d'autodomini, de voluntat i d'assimilació de normes de conducta.
- Faciliten l'autoconeixement, el desenvolupament de la consciència personal.
- Potencien l'adaptació socioemocional.

Els estudis sobre els jocs de regles (jocs intel·lectuals de taula com ara el parxís, l'oca..., jocs sensoriomotors amb regles objectives...) conclouen que aquests constitueixen aprenentatges d'estratègies d'interacció social, faciliten el control de l'agressivitat i impliquen un exercici de responsabilitat i de democràcia.

I sobre els jocs cooperatius, que impliquen donar ajut i rebre'n per contribuir a assolir una fita comuna, s'ha evidenciat que:

- Promouen la comunicació, augmenten els missatges positius entre els membres del grup i disminueixen els missatges negatius.
- Incrementen les conductes prosocials (ajudar, cooperar, compartir...) i les conductes assertives en la interacció amb iguals.
- Disminueixen actituds socials negatives (agressivitat i tossuderia, apatia i retraïment, ansietat i timidesa...).
- Potencien la participació en activitats de classe i la cohesió grupal, la qual cosa millora l'ambient o el clima social de l'aula.
- Milloren el concepte d'un mateix i de les altres persones.

anar coneixent les persones que l'envolten, a aprendre normes de comportament i a descobrir-se a si mateix en el marc d'aquests intercanvis. Les relacions existents entre el joc i la socialització infantil es podrien resumir en una frase: «El joc provoca la relació i només pot arribar a ser joc per la relació».

Aquesta premissa conté dues idees. La primera, «El joc provoca la relació», subratlla que és un important instrument de socialització, perquè estimula que les nenes i els nens cerquin unes altres persones, hi interactuin per dur a terme diverses activitats i se socialitzin en aquest procés. Per les investigacions que han analitzat les contribucions de l'activitat lúdica al desenvolupament social infantil, sabem que en els jocs de representació, que les criatures realitzen en edats primerenques i en els quals imiten el món social que les envolta, les nenes i els nens descobreixen la vida social

de les persones adultes i les regles que regeixen en aquestes relacions. Jugant es comuniquen i interactuen amb els seus iguals, d'aquesta manera amplien la seva capacitat d'interrelacionar-se, desenvolupen espontàniament la disposició de cooperar (donar ajut i rebre'n per contribuir a un fet comú), evolucionen moralment, ja que aprenen normes de comportament, i es coneixen a si mateixos, perquè formen el seu «jo social» a través de les imatges que els arriben sobre la seva persona per part dels seus companys i companyes.

S'han dut a terme diversos treballs que han analitzat les connexions entre el joc i el desenvolupament social (vegeu el quadre 2).

Per tant, el joc és un important instrument de socialització i comunicació, constitueix un dels camins pels quals les nenes i els nens s'incorporen orgànicament a la societat a la qual pertanyen. Això no obstant, el joc no és

REME PICO

únicament un instrument de socialització amb els iguals, ja que esdevé una activitat d'un valor inestimable en les relacions entre pares i fills, un important instrument de comunicació i interacció entre les persones adultes i els infants. I aquí enllacem amb la segona part de la premissa inicial, «el joc només pot arribar a ser joc per la relació», que subratlla la naturalesa social de l'activitat lúdica. En aquest sentit, alguns investigadors i investigadores han destacat que les criatures

desenvolupen la seva capacitat d'entreteniment en gran mesura mercès als jocs primencs que les mares i els pares realitzen amb elles des dels primers mesos de vida, jocs en què la mare fa veure que s'amaga i que apareix, en què una cullera amb puré esdevé un avió que vola i que es dirigeix a la boca de la nena o del nen... Així, moltes persones estudioses del tema consideren que l'origen del joc infantil és en el contacte lúdic de la criatura amb la seva mare i el seu pare. D'aquesta manera, es ressalta la gran importància que tenen per al desenvolupament infantil els jocs entre pares i fills des que aquests són ben menuts.

El joc és un instrument d'expressió i de control emocional

Des del punt de vista del desenvolupament afectivoemocional, el joc és una activitat que procura plaer, entreteniment i alegria de viure a l'infant, que li permet expressar-se lliurement, encarrilar les seves energies de manera positiva i descarregar les seves tensions. És un refugi enfront de les dificultats que la criatura es troba al llarg de la vida, l'ajuda a reelaborar la seva experiència acomodant-la a les necessitats que té, per la qual cosa constitueix un important factor d'equilibri psíquic i de domini de la seva persona.

Les activitats lúdiques que les criatures realitzen al llarg de la infància els permeten desenvolupar el seu pensament, satisfer necessitats, superar experiències traumàtiques, descarregar tensions, explorar i descobrir, experimentar el goig de crear, donar ales a la seva fantasia

Diversos estudis que han analitzat les connexions entre joc i desenvolupament afectivoemocional conclouen que l'activitat lúdica és un instrument d'expressió i de control emocional, que promou el desenvolupament de la personalitat, l'equilibri

Quadre 3

CONNEXIONS ENTRE EL JOC I EL DESENVOLUPAMENT AFECTIVOEMOCIONAL

- El joc és una activitat agradable que genera satisfacció emocional. És una font de plaer, i procura plaer de naturaleses molt diferents: plaer de crear, plaer de ser causa i de provocar efectes, plaer de fer el que està prohibit, plaer pel moviment, plaer de destruir sense culpa...
- El joc permet a la criatura assimilar experiències difícils, i això li facilita controlar l'ansietat associada amb aquestes experiències. Les nenes i els nens representen vivències felices, com ara un aniversari o la festa del poble, però també vivències que han estat difícils, penoses o traumàtiques, com ara una hospitalització amb operació, l'entrada a l'escola, el naixement d'un germà... Els infants solen repetir incansablement la situació que han patit però invertint el paper que hi han tingut, fent tornar actiu el que han sofert passivament; d'aquesta manera, es converteixen en la metgessa o en el metge que opera, o en la mestra que dona instruccions. I aquesta repetició simbòlica de l'experiència patida els permet descarregar l'ansietat que l'experiència mateixa els ha creat.
- El joc possibilita l'expressió simbòlica de l'agressivitat i de la sexualitat infantils. D'una banda, és un mitjà d'expressió de la sexualitat que s'evidencia en els jocs de metges, de parelles... i, d'altra banda, és un mitjà d'expressió de l'agressivitat que troba una via constructiva de sortida en els jocs de lluites fictícies, dramatitzant animals salvatges, picant el fang que s'utilitza per moldejar figures...
- El joc és un mitjà per aprendre tècniques de solució de conflictes. En organitzar l'activitat lúdica, sovint emergeixen discrepàncies que els nens i les nenes resolen per poder jugar. A més, en moltes representacions, posen de relleu conflictes entre els personatges que es resolen al final de la dramatització, i tot això dota els infants d'estratègies cognitives de resolució d'enfrontaments socials.

afectiu i la salut mental (vegeu el quadre 3).

Els treballs que han avaluat els efectes de programes de joc en l'esfera afectivoemocional confirmen que l'activitat lúdica augmenta els sentiments d'autoacceptació, l'autoconcepte, l'autoestima, l'empatia, l'emocionalitat positiva...

Conclusions i implicacions per al context escolar i familiar

Les conclusions de les investigacions sobre el joc han posat de relleu que les activitats lúdiques que les criatures realitzen al llarg de la infància els permeten desenvolupar el seu pensament, satisfer necessitats, superar experiències traumàtiques, descarregar tensions, explorar i descobrir, experimentar el goig de crear, donar ales a la seva fantasia, reproduir les seves adquisicions assimilant-les, relacio-

Estimular el joc dels infants és acceptar les seves propostes lúdiques i també proposar-los-en de noves

nar-se amb l'altra gent, eixamplar els seus horitzons... Per això, es pot afirmar que estimular l'activitat lúdica, positiva, simbòlica,

constructiva, creativa i cooperativa és sinònim de potenciar el desenvolupament infantil, a més, aquesta activitat té una funció preventiva i terapèutica.

D'aquestes conclusions, se'n desprenen dues direccions d'actuació. En primer lloc, la importància d'utilitzar el joc com una metodologia educativa, tant a l'educació infantil (estructurant l'aula amb espais de joc, potenciant la pràctica d'experiències lúdiques variades dintre i fora del recinte de l'escola...), com a l'educació primària (realitzant programes de joc cooperatiu i creatiu per al desenvolupament socioemocional). I, en segon lloc, la importància d'utilitzar el joc com un mitjà d'interacció i comunicació entre pares i fills, ja que pot ser un vehicle privilegiat de comunicació i

REME PICO

relació familiar, no únicament amb els infants més petits, sinó també amb els més grans i també amb els preadolescents. Jocs esportius (pilota, goma, corda, bicicletes...), jocs d'habilitat i reflexos (diàbolo, bales, patacons, baldufa...), jocs de representació o simulacre (nines, metges, titelles, pel·licules, circ...), jocs de taula (dòmino, tres en ratlla, parxís...), jocs amb el llenguatge («Veig, veig...», «Endevina les mentides...»), jocs creatius (construcció, dibuix, pintura...), tots els quals tenen cabuda en aquest context d'interacció familiar.

Estimular el joc dels infants és acceptar les seves propostes lúdiques i també proposar-los en de noves. Els professors i les professores, els pares i les mares, poden recordar els jocs de la seva infantesa i ensenyar-los al seu alumnat i als seus fills i filles. Els infants, al seu torn, els ensenyaran als seus companys i companyes i, d'aquesta manera, el coneixement implícit en els jocs es transmetrà de generació en generació.

Respecte al tipus d'activitats lúdiques que cal fomentar, la idea general seria proposar-ne de variades que potenciessin experiències de tipus diferents, que fomentessin el desenvolupament del cos, dels sentits, de la intel·ligència, de la capacitat de comunicació, de l'expressió d'emocions... És important proposar jocs que no tipifiquin rols sexistes, ja que si jugar amb les nines ensenya a les nenes conductes associades amb la maternitat, als nens els ensenyarà conductes relacionades amb la paternitat. Cal també potenciar jocs cooperatius, en què tothom hi participi, que fomentin la comunicació i que tinguin en la seva base la idea d'acceptar-se, d'ajudar i de compartir, de compartir un espai de llibertat i d'arbitrarietat que és l'espai lúdic.

HEM PARLAT DE ...

- Joc i experimentació.
- Creixement personal.

Referències bibliogràfiques

GARAIGORDOBIL, M. (1990): *Juego y desarrollo infantil*. Madrid. Seco-Olea.

— (1993): *Juego cooperativo y socialización en el aula: Programa para fomentar el desarrollo socio-afectivo de niños de 6 a 8 años*. Madrid. Seco-Olea.

— (2003a): *Intervención psicológica para desarrollar la personalidad infantil: Juego, conducta prosocial y creatividad*. Madrid. Pirámide.

— (2003b): *Programa Juego 8-10 años: Juegos cooperativos y creativos para grupos de niños de 8 a 10 años*. Madrid. Pirámide.

— (2004): *Programa Juego 10-12 años: Juegos cooperativos y creativos para grupos de niños de 10 a 12 años*. Madrid. Pirámide.

GUITART, R. M. (1998): *101 jocs: Jocs no competitius*. Barcelona. Graó. (1990)

— (1999): *Jugar i divertir-se tothom: Recull de jocs no competitius*. 2a ed. Barcelona. Graó.

ORTEGA, R. (1991): «El juego sociodramático y el desarro-

llo de la comprensión y el aprendizaje social». *Infancia y Aprendizaje*, núm. 155, p. 103-120.

PIAGET, J. (1979): *La formación del símbolo en el niño*. Mèxic. Fondo de Cultura Económica (treball original publicat l'any 1945).

PIAGET, L.; INHELDER, H. (1984): *La psicología del niño*. Madrid. Morata (treball original publicat l'any 1969).

VIGOTSKY, L. S. (1982): «El juego y su función en el desarrollo psíquico del niño». Versió castellana de la conferència feta per Vigotsky a l'Institut Pedagògic Estatal de Hertzsn l'any 1933, a GRASA, R.: *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 85, p. 39-49.

WINNICOTT, D. (1982): *Realidad y juego*. Barcelona. Gedisa (treball original publicat l'any 1971).

Maite Garaigordobil Landazabal

Universidad del País Vasco

ptpgalam@ss.ehu.es